
Review

Kısmi Rezerv Bankacılığının Hukuk ve Ahlak Temelinden Yoksunluğu: Ekonomik Yansımalar ve Çözüm Önerileri

Deficiency of Fractional Reserve Banking in Law and Morality: Economic Reflections and Suggestions

Z. Hafsa Orhan Aström^a

Money, Bank Credit, and Economic Cycles

Jesús Huerta de Soto

Auburn, 2009, İkinci Basım, Ludwig von Mises Institute, 885 sayfa

Tam adıyla Jesús Huerta de Soto Ballester (1956-), İspanyol bir iktisatçıdır. Madrid'deki King Juan Carlos Üniversitesi'nde profesörlük yapan de Soto, Avusturya ekolünün günümüzde öne çıkan isimlerindedir. Ludwig von Mises Enstitüsünde kıdemli üye olarak da yer alan de Soto'nun başta İspanyolca olmak üzere başka dillere de çevrilen çok sayıda kitabı ve makalesi bulunmaktadır. İktisatçının bu değerlendirmeye konu olan eseri, İspanyolcadan Melinda A. Stroup tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Kitabın isminin Türkçe karşılığı *Para, Banka Kredisi ve Ekonomik Dalgalanmalar*dır.

^a Yrd. Doç. Dr. Z. Hafsa Orhan Aström, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü, Halkalı Caddesi No: 11, Halkalı - Küçükçekmece İstanbul
Çalışma alanları: Finans ve bankacılık; İslam ekonomisi; İslami finans ve bankacılık
Elektronik posta: hafsaorhan82@hotmail.com

Düzensiz depozito kontratına dair evrensel hukuk ve ahlak prensiplerinin çiğnenmesi neticesinde ortaya çıkan sonuçların ekonomik açıdan incelenmesini ve konuya dair alternatif öneriler getirmeyi amaçlayan bu eser, belirtilen amaçla yönelik olarak dokuz bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, evrensel hukukun temsilcisi kabul edilen Roma Hukuku kaynaklarına dönülmektedir. Bu kaynaklarda borç (mutuum ve commodatum) ve depozito (düzenli ve düzensiz) kontratlarının nasıl düzenlendiği incelenir. Buna göre düzensiz depozitonun ayırt edici özelliği, sahibinin her an geri istemesi ihtimaline karşı mislinin (tantundem) hâlihazırda tutulmasıdır. Depozitoyu elinde bulunduran kimse ya da kurum, bunun bir kısmını ya da hepsini kendi çıkarı için kullanacak olursa zimmete geçirme suçunu işlemiş ve sahtekârlık yapmış demektir. İkinci bölümde, ilk bölümde bahsi geçen hukuki kuralların ve ahlaki kabullerin zamanla nasıl aşındırıldığı örneklendirilmektedir. Örneklendirme, üç tarihî dönem baz alınarak yapılmaktadır: Helenistik dönemi de içine almak üzere Greko-Romen dünyası, geç Orta Çağ ve erken Rönesans dönemi, 17. yüzyıl ve özellikle devlet bankalarının tecrübeleri. Bir sonraki bölüm, ilgili konudaki hukuki kuralların ve ahlaki uygulamaların aşındırılmasını meşrulaştırıcı argümanların sıralanıp bunların çürütülmesine ayrılmıştır. Buna göre, iki temel meşrulaştırma aracı söz konusudur: Birincisi, depozitonun borç ile aynı şey olarak addedilmesi; ikincisi, hâlihazırda tutma kavramının gevşetilmesi. Bu iki argümana karşı verilen temel cevap, depozito ve borç kontratlarının amaç farklılığıdır. Dördüncü bölümde, düzensiz depozitonun hukuki çerçevesinin aşındırılmasıyla ortaya çıkan kısmi rezerv bankacılığının yol açtığı ekonomik sonuçların ilki yani kredi genişlemesi/yaratımı konu edilmektedir. Bu bölümdeki konu anlatımına bilanço tablosu örnekleri ve matematiksel hesaplamalar eşlik etmektedir. Beşinci bölüm, sermaye teorisinin Avusturya ekolü noktainazarından açıklanması ile başlayıp bir önceki bölümde incelenen kredi genişlemesinin ekonomik etkileri ile devam etmektedir. Ekonomik etkilerin incelenmesi sürecinde üretim aşamaları modeli kullanılmaktadır. Varılan temel sonuç, kredi yaratımının er ya da geç krize yol açacağı yönündedir. Nitekim bir sonraki bölümde, krizin geç gelmesine sebep olabilecek etmenler incelenmektedir. Bölümün sonunda ise, de Soto'nun Avusturya ekolü merkezli görüşünü destekleyici örnekler ve ampirik çalışmalar alıntılanmaktadır. Yedinci bölüm, konuya dair farklı bakış

açılına sahip olan Parasalcılar ile Keynesçilerin eleştirilmesine ayrılmıştır. Bunun devamı olacak şekilde bir sonraki bölümde merkez bankası ve serbest banka taraftarlarının karşıt görüşlerinin değerlendirilmesi yapılır. De Soto'ya göre Merkez Bankası, kısmi rezerv bankalarının yol açtığı olumsuz etkileri gidermek adına sonradan ortaya çıkarılmış, zorlama bir kurumdur. Son bölüm, bir önceki bölümde yer alan tartışmaları da göz önünde bulundurarak, iktisatçının kendi çözüm önerisine odaklanmıştır. Savunulan nihai çözüm, %100 rezerv oranının takip edildiği, Merkez Bankasından azade bir serbest bankacılık sistemidir. Bölüm aynı zamanda bu çözüm önerisine getirilen eleştirilere cevap verilmesini ve çözüm sürecinde takip edilecek aşamaları da kapsamaktadır.

İçerisinde hukuk, tarih, ekonomi ve politika gibi hususları barındırması açısından multidisipliner olan bu çalışmanın klasik ekonomi analizlerinden farklılaştığı noktanın hem mikroekonomik hem de makroekonomik unsurların bir arada incelenmesi olduğu öne sürülmektedir. Özellikle 4., 5. ve 6. bölümler bu iddiayı doğrular niteliktedir. Kitaba dair yapılan bölümlenme ise, metnin önem sırasına göre dizilişi ve konular arası irtibatı sağlaması açısından oldukça müna-siptir. Düzensiz depozitonun hukuki arka planı için Roma Hukuku'na başvurmak, bu hukuki arka planın zamanla ve hangi sebeplerle delindiğini araştırmak, de Soto'nun kişisel katkıları iken özellikle ekonomik etkilerin incelendiği bölümler yoğun bir şekilde Avusturya ekolünün iktisadi dalgalanmalar teorisini yansıtmaktadır. İktisatçı, bu teoriyle beraber Menger'e dayanan kurumlara dair Avusturya teorisini ve genelde faizin varlığını açıklamak için kullanılan zaman tercihi kuramını verili kabul etmektedir. Her ne kadar kitap boyunca Avusturya ekolüne karşıt görüşler oldukça tutarlı bir şekilde cevaplandırılmaya çalışılsa da zaman tercihi kuramının ön kabulü herhangi bir şekilde sorgulanmamaktadır. De Soto'nun iktisadi dalgalanmalar kuramına dayandırdığı 4., 5. ve 6. bölümlerdeki ekonomik analizde göze çarpan en önemli katkısı ise, kısmi rezerv bankacılığının yol açtığı kredi yaratımının olumsuz sonuçlarını göstermek adına kullandığı üretim modelleridir. Fakat bu modeller yine de günümüz ekonomik yapısını yansıtmakta kısıtlı kalmaktadır. Çünkü teknoloji ve finansla dayalı kapital yerine klasik üretim araçları olan emek ve toprak göz önüne alınmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere konu, oldukça geniş bir zeminde bağlamına oturtulmuştur. Geniş zeminden kastımız, hem Antik Çağ'dan günümüze değin geçen zamanı kapsaması hem de konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak ilgili birçok noktaya değinilmesidir. Bu denli geniş bir zeminde hareket edip konuya tamamen odaklı kalmak elbette ki kolay değildir. Nitekim eserde buna dair örnekler mevcuttur; konuyla ilgili olma oranı ile yer aldığı kısmın genişliği arasında tutarsızlıkların olduğunu düşündüğümüz bazı alt bölümlerin mevcudiyeti gibi. Fakat nihai olarak, kitabın yaklaşımı konuyu anlamaya oldukça yardımcı özelliktedir. Bu açıdan önemli bir eksiklik göze çarpmamaktadır. İçerik ve düzenlemenin yanı sıra, bir eserin anlaşılması yönündeki önemli bir unsur da dildir. Her ne kadar eserin orijinal diline dair tespitlerde bulunmamız mümkün olmasa da İngilizce tercümesinin oldukça kolay anlaşılır ve akıcı olduğunu dile getirebiliriz.

Kitapta yer alan kaynaklar, kitabın içeriğine paralel olarak şöyle özetlenebilir: Avusturya ekolü teorilerine yer verilen bölümlerde, söz konusu ekolün öncülerine (Ludwig von Mises ve F. Hayek gibi) ait kaynaklardan yararlanılmaktadır. Düzensiz depozitonun hukuki arka planının incelendiği ilk bölümlerde ise Corpus Iuris Civilis gibi klasik hukuk kaynaklarının yanı sıra dönemin hukuki ve ahlaki uygulamalarını yansıtacağı düşünülen klasik edebî eserlerden de yararlanılmıştır; Demosthenes'in Konuşmalar'ı gibi. Dönemin, tiyatro eserlerine varıncaya değin incelenmesi takdire şayandır. Antik Çağ ile 20. yüzyıl arası dönem için ise konuya dair uygulamaları inceleyen başlıca kaynaklara yer verildiği görülmektedir. Altıncı bölümün sonunda, Avusturya ekolünün iktisadi dalgalanmalar kuramının ampirik açıdan geçerliliğini ispatlamak adına başka kaynaklar kullanılmasına rağmen kişisel analiz yapılmaması bir eleştiri notu olarak düşülebilir. Fakat, de Soto'nun buna sıcak bakmayışı, klasik ekonomiden farklı olarak öznelciliği savunuşuna yorulabilir. Böylesi bir durumda, hâlihazırdaki kaynaklara teoriye zıt sonuçları içerenler de dâhil olmak üzere başka çalışmaların eklenmesinin, teorinin pratikteki geçerliliğine dair daha fazla delilin öne sürülmesine yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Eserde yer alan Merkez Bankası eleştirileri göz önüne alınacak olursa, bunun günümüzdeki serbest bankacılık ve Merkez Bankası odaklı bankacılığa dair

tartışma literatürü ile birebir ilişkili olduğu fark edilecektir. Bunun haricinde, kitabın temelini oluşturan kısmi rezerv bankacılığının şumullü eleştirisinin oldukça yenilikçi olduğunu söyleyebiliriz. Zira kitapta da belirtildiği üzere, asırlardır uygulanagelen ve artık herkesçe kanıksanan bu sisteme dair detaylı eleştirilere rastlamak pek mümkün değildir. Her ne kadar kısmi rezerv bankacılığı eleştirisi Avusturya ekolünde sık rastlanır bir görüş olsa da bizce, de Soto bu eseriyle bunu oldukça sistemli ve detaylı bir hâle getirmiştir. Netice itibarıyla, konuyla ilgilenen kimseler için alternatif bir bakış açısı sunabilecek, iyi açıklanmış, kolay okunur bir kitap kaleme almıştır Prof. Dr. J. H. de Soto.